

MTÜ Eesti Omastehooldus: aasta Euroopa Parlamendis

Ivar Paimre
MTÜ Eesti Omastehooldus
juhatuse liige

„Euroopa Liidus kannavad just omastehooldajad 80% kogu hoolduskoormusest ja teevad seda enamasti tasustamata. Ilma sellise hindamatu ressursita oleksid tervishoiu- ja sotsiaalkindlustussüsteem lihtsalt jätkusuutmatud“, ütles Marian Harkin, Euroopa Parlamendi omastehooldajate huvigrupi asutaja ja soovitas Euroopa Komisjonil kohe tegutseda.

15. oktoobril aset leidnud **Euroopa Parlamendi omastehooldajate huvigrupi*** kohtumine märkis aasta möödumist MTÜ Eesti Omastehoolduse koostöö algusest Euroopa Liidu tasandil. Põhiteemaks oli Sotsiaalkaitsekomitee ja Euroopa Komisjoni ühistööna valminud aruanne „**Pikaajalise hooldusvajaduse adekvaatne sotsiaalkaitse vananeva ühiskonna tingimustes**“* (*Adequate social protection for long-term care needs in an ageing society*). Tegemist oli esimese kohtumisega Brüsselis pärast Euroopa Parlamendi valimisi, kus omastehooldajate huvigrupp kutsus üles Euroopa Komisjoni kiiremas korras looma ja rakendama Euroopa Liidu tasandi strateegiat omastehooldajate toetuseks. Eelmine MTÜ Eesti Omastehooldus(*EOH*) juhatuse osalusel toimunud kohtumine oli kantud „Euroopa omastehooldajate strateegia“ loomise ideest ja leidis aset 15. oktoobril 2013.

* Omastehooldajate huvigrupp koosneb Euroopa Parlamendi saadikutest, kes näitavad üles oma vaba tahet ja initsiatiivi edendada omastehoolduse teematikat. Huvigrupp on loodud 2008. aastal, taasmoodustatakse pärast Euroopa Parlamendi valimisi ja seda juhatab praeguses parlamendi koosseisus 4-liikmeline saadikute kogu: Pr. Marian Harkin(Iirimaa), Pr. Sirpa Pietikainen(Soome), Hr. Heinz K. Becker(Austria) ja Pr. Jean Lambert(Suurbritannia). Eestit esindab Pr. Marju Lauristin (eelmises parlamendi koosseisus Hr. Ivari Padar).

Omastehoolduse arengud

Alates 2013. aasta maikuust on MTÜ Eesti Omastehooldus nii täisliige kui ka esindatud Euroopa Omastehooldajate Ühenduse *EuroCarers* juhatuses. Kõnealune organisatsioon on avanud oma esinduskontori just Euroopa Liidu südames, Brüsselis. Selline areng on olnud võimalik tänu Euroopa Komisjoni „Euroopa tööhõive ja sotsiaalse innovatsiooni programmi *EaSI*“ rahastusele läbi PROGRESS meetme. Samuti lihtsustab see Euroopa Parlamendi omastehooldajate huvigrupi koordineerimist, millele *EuroCarers* pakub sekretariaadi teenust.

Möödunud aasta vältel on omastehoolduse teematika olnud pildil nii Eestis kui ka Euroopas tervikuna. Suurima kandepinnaga on kahtlemata Euroopa Parlamendi omastehooldajate huvigrupi kohtumised. Eelmise aasta oktoobris esitletud ettepanek „Euroopa omastehooldajate strateegia“ loomiseks, mille koostamise juures ka *EOH* oli, leidis tunnustust nii sotsiaalvaldkonna partneritelt kogu Euroopas kui ka 6. juunil 2014 Helsingis toimunud

sotsiaalkonverentsil, kus arutleti hooldamise ja tööelu sobitamise ning riiklike omastehooldajate arengukavade teemadel.

Samal konverentsil esitles EOH „**Eesti omastehoolduse arengukava 2013-2020**“*, mis on oma olemuselt ja ulatuselt sarnane Euroopa strateegiale olles töödokumendi staatuses, millele omastehooldusest rääkides viidata. Erinevalt Eesti arengukavast, mis ootab Eesti parlamendi heakskiitu ja rakendamist, on Euroopa omastehooldajate strateegia suunatud Euroopa Komisjonile ning mõeldud üleeuroopaliseks juhisdokumendiks omastehoolduse arendamisel liikmesriikides.

Euroopa omastehooldajate strateegia

Koostöös Euroopa Omastehooldajate ühendusega *EuroCarers* on omastehooldajate huvigrupp koostanud ettepaneku vastava strateegia loomiseks. Töödokument nimega „**Võimaldades omastehooldajatel hooldada**“* (*Enabling Carers to care*) pakub välja ühtlustatud omastehooldaja mõiste ning selgitab omastehooldusega seonduvaid probleeme, mis on iseloomulikud kogu Euroopale.

Omastehooldaja – igas vanuses inimene, kes hooldab(enamasti tasuta) oma pereliiget või lähedast, kel on tuvastatud krooniline haigus, puue või muu pikaajaline tervise puudujääk või hooldusvajadus, tehes seda väljaspool kutse- või ametlikku tööd.

Strateegias välja pakutud omastehooldaja definitsioon on ligilähedane Eesti arengukavas kirjeldatule, mis näeb omastehooldajana inimest, kes hooldab pereliiget või lähedast, kes haigusest, puudest või muust erivajadusest tingitult vajab kõrvalabi oma igapäevaelu toimingutes. See omakorda kinnitab, et Eestis toimuvad arengud on võrdväärsed Euroopa Liidus tehtavate jõupingutustega. Suurimaks erinevuseks võib lugeda omastehoolduse juriidilist staatust eri liikmesriikides; teatavasti Eesti seadusandlus veel omastehooldajat ei defineeri ega reguleeri omastehooldust. Näiteks Soomes on alates 2006. aastast rakendatud Omastehoolduse seadus, mis võimaldab ametlikult pakkuda omastehooldust kui alternatiivset sotsiaalhoolekandeteenust ja omastehooldajatel saada tasu.

Miks omastehooldajad on olulised?

Lisaks annab Euroopa strateegia võrdlemisi ammendava vastuse, miks omastehooldajad on olulised. Ligi 80% hoolduskoormusest Euroopa Liidus on omaste ehk abikaasade, sugulaste ja sõprade kanda – harilikult tasustamata. Omastehooldajad muutuvad veelgi tähtsamaks, kuna eakate osakaal ühiskonnas on suurenemas. Tasustamata omastehoolduse majanduslik väärtus – väljendatud protsendina ametlikust pikaajalise hoolduskorralduse üldkulust – on vahemikus 50% kuni 90% liikmesriikide kulutustest. Hinnanguliselt on tasustamata omastehooldajate majanduslik panus vahemikus 20,1% - 36,8% Euroopa Liidu sisemajanduse kogutoodangust.

Hooldamine võib olla eneseteostuse ja emotsionaalse rahulolu allikaks, samas võib hooldamine kaasa tuua keerulisi terviseiga seotud, majanduslikke, sotsiaalseid ja tööga seotud riske. Samuti on omastehooldajad vaesusrisi kuuluv rühm, võttes arvesse hooldusega kaasnevad kulutused, suur hoolduskoormus ja tööturult väljalangemise oht. Samuti muudab

omastehooldajad väärtuslikuks nende olemasolu vähenemine, kuna potentsiaalsed hooldajad on üha enam hõivatud tööga. Näiteks naised ja vanemas eas töötajad, kes moodustavad kaks kolmandikku omastehooldajatest. Omastehooldajad ei saa teha oma tööd ilma asjakohase tunnustuse ja toeta, seda nii seadusandlikus kui ka kogukondlikus mõttes. Sama vaimu kannab ka Eesti omastehoolduse arengukava.

Terviklik Euroopa Liidu tasandi strateegia peab olema multidimensionaalne ja pika perspektiiviga. Selleks on kirjeldatud järgnevad tegevussuunad: teadlikkuse kasv ja omastehooldajate kui sotsiaalse ressursi tunnustamine ühiskonnas, uuringud ja statistika kogumine, sotsiaalne kaasamine, ennetustegevused, väljaõpe ja koolitamine, emotsionaalne nõustamine, ligipääs informatsioonile, asendushooldus, terviseedendus, tööelu ja hoolduse ühildamine, tööturumeetmed, sotsiaalkaitse ja finantstugi jne.

Adekvaatne sotsiaalkaitse

Aasta möödumist märkival omastehoolduse huvigrupi kohtumisel esitletud sotsiaalkaitse aruanne tugevdab omastehoolduse positsiooni. Hoolimata professionaalsete hooldajate suhteliselt madalast palgast, on tasustamata omastehooldus kahtlemata odavam valik. Seejuures tuleb arvestamata jätta hooldamise alternatiivkulu ehk kuidas oleks omastehooldajaid riikliku hoolekandesüsteemi seisukohalt tulusam rakendada.

Kuigi perekondlik solidaarsus on iseeneses sotsiaalne väärtus, on jätkuv sõltumine omastehooldajatest paljudes riikides märgiks, et suurenevat vajadust pikaajalise hoolduse järele ei tajuta kui sotsiaalset riski, mille lahendamiseks tuleb rakendada sotsiaalkaitse ja – kindlustuse skeeme nagu haiguste või akuutsete terviseprobleemide korral. Samas on raske hinnata, kui palju omastehooldajaid siiski Eestis on.

Euroopa mastaabis on 2. Euroopa elukvaliteedi uuringu alusel 3% kogu rahvastikust EL27-s märkinud, et hoolitsevad mitmel korral nädalas eaka või puudega lähedase eest, 4% märkis hoolduskoormuseks 1-2 korda nädalas ja 8% vähem kui kord nädalas. Omastehooldajad on enamasti naised, Eestis 66-64%, kuna ollakse valmis hoolduskoormuse tekkimisel vähendama muid kohustusi. Seetõttu on nad ka suuremas vaesusriskis ja vähendatud pensioniga tulenevalt väiksematest sissetulekutest tööhõives. OECD Tervishoiu statistika 2013. aastast näitab, et vanuses 50+ oli 2010. aastal hinnanguline omastehooldajate osakaal kogu rahvastikust 17,46%, mis on rohkem kui 85 000 inimest. Võtmata arvesse nooremaid omastehooldajaid võib hinnanguliselt lugeda 6,4% kogu Eesti rahvastikust oma lähedase või pereliikme hooldajaks.

Võrdlus naabritega

Sotsiaalkaitsekomitee aruande lisaväärtuseks tuleb lugeda Euroopa Liidu liikmesriikide sotsiaalhoolekande ülevaateid, mis kirjeldavad rohkemal või vähemal määral ka iga riigi omastehooldajate olukorda. Kahtlemata ei peegelda Eesti ülevaade omastehooldajate olukorra tegelikkust, kuid siiski kinnitab nende olemasolu. Võrdluseks Soome, kus omastehooldus on seadustatud teenus, mille üheks lepingupooleks on kohalikud omavalitsused ja teiseks pereliikme-lähedase hooldaja. Samuti laienevad seoses omastehoolduslepinguga ka muud

tugiteenused: 3-päevane puhkus igas kuus, asendushooldus, tervisekindlustus ja lisaks pensioniosak. Meie Balti naabrid Leedu ja Läti on omastehoolduse arengus samas staadiumis, mis Eestil. Erinevused ilmnevad sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna teenuste ja rahastuse osas.

Samuti on aruandes välja toodud ettepanekud omastehooldajate olukorra parandamiseks: pikaajalise hoolekande tugiteenuste olemuse ja toetuse kaardistamine omastehooldajatele, informatsiooni kättesaadavus; Euroopa Liidu tasandi sotsiaalvaldkonna indikaatorite kohandamine, andmekogumise ja monitooringu edendamine, toetada usaldusväärse poliitika arengut (Horizon 2020); koguda asjakohast informatsiooni omastehooldusest, eri riikide sotsiaalhoolekandesüsteemi põhjalik analüüs ja võrdlus; hoolduskulude hindamine ja omastehoolduse majanduslik väärtus.

18.-19. november 2014 toimub Sloveenias kogemusseminar, mis on pühendatud samuti Sotsiaalkaitsekomitee üllitatud aruandele ja pöörab spetsiaalset tähelepanu pikaajalise hoolduse jätkusuutliku rahastamise dilemmadele. Osalevate riikide seas on Austria, Bulgaaria, Tšehhi, Horvaatia, Taani, Ungari, Iirimaa, Läti, Poola ja Hispaania. Täiendavalt on koostöös Euroopa omastehooldajate ühendusega *EuroCarers* kogemusseminariks ette valmistatud ka ülevaade Eesti sotsiaalpoliitika hetkeseisust ja tuleviku võimalustest.

MTÜ Eesti Omastehoolduse möödunud aasta Euroopa Parlamendis võtab tabavalt kokku *EuroCarers* president John Dunne: „kui omastehooldajatelt oodatakse jätkuvat hoolduskoormuse kandmist, tuleb omastehooldajate nõudmisi ja vajadusi arvestada kui iseloomulikke sisendit tervishoiu- ja sotsiaalpoliitika loomisel, samuti tuleb omastehooldajate panust kaaluda majandusliku võrrandi loomuliku osana“.

Samal ajal Eestis

24. augustil 2013 aastal toimunud II Eesti Omastehoolduse Foorumile järgnenud aja jooksul on MTÜ olnud hõivatud peamiselt projektipõhise tööga. Hasartmängumaksu Nõukogu (HMN) toel on elluviidud kaks meestele suunatud projekti. Esimene neist „**Mees-omastehooldajad luubi all**“ pühendus 2013. aasta lõpus meeste teadmiste ja oskuste arendamisele, et toime tulla hooldaja rolli ning hoolduskoormusega. Selle projekti ajendiks oli seni märkamatult kasvanud meeste hulk, kes EOH tegemistes osales. Statistiliselt loetakse naiste osakaalu omastehooldajate seas kuni 70% vääriliseks. Meeste ja naiste osakaal aga EOH liikmete hulgas on visalt sellise jaotuseni alles jõudmas.

Loogilise jätkuna leidis rahastamist ka 2014. aasta lõpuni läbi viidav projekt „**Mees omastehoolduses – teab, oskab, tuleb toime!**“. Selle raames keskendutakse omastehooldajatena toimivatele meestele ning püütakse leida just neile vajalikke toetusmeetodeid ja jõustamisvõimalusi. Võrreldes naistega, osalevad mehed harvemini omastehooldajatele mõeldud koolitustel ja kasutavad vähem pakutavaid tugiteenuseid. Sageli on toetavad teenused sobivamad naistele ja arvestavad eelkõige just nende vajadusi. Täiendavalt motiveerib projekt mehi osalema piirkondlikes omastehooldajate kogemusrühmades ja looma meesomastehooldajate võrgustikku Eestis. Käesolevaks ajaks on meesliikmete arv kahekordistunud ja läbi selle on muutunud MTÜ EOH väärtuslikult mitmekesisemaks.

Tarkus tarviline vara

EOH aastaprojekt 2014. aastal „**Tere, kas saan sind aidata?**“ on taaskord HMN-i poolt rahastatud omastehooldajaid hariv ja toetav ettevõtmine. Selle raames on korraldatud praktilisi koolitusi, mis toetavad omastehooldajaid nende igapäevaelus ja hooldustöös. Lisaks toetab projekt piirkondlike kogemusrühmade tegevusi ja aktiveerimist põhimõttel „sina tead, räägi mulle ka“. Samuti toimus juulikuus õppereis Soome, et tutvuda Turu-Pori-Salo piirkonnas pakutavate hoolekande teenustega. Vaatluse all olid päevakeskused, hooldekodud, toetatud elamise teenus ja Eesti tingimustes uudne tegevus – omastehooldajate taastuslaager.

MTÜ EOH korraldatud oli ka rahvusvaheline seminar, mille raames tutvustati jaanuaris „**AIDA – Advancing Integration for a Dignified Ageing**“ projekti tervishoiu- ja sotsiaalhoolekandeteenuste integratsiooni tugevdamiseks, et parandada eakatele ja puudega inimestele pakutava abi kvaliteeti. Regionaalse teenuste koordineerimiseks on välja töötatud riiklike juhiste raamdokument, mis sisaldab integratsiooni edendamise võtmekohti Itaalia näitel. Mõlema riigi regionaalhalduslik ja seadusandlik korraldus loob küll erineva lähtekoha sotsiaal- ja tervishoiuteenuste pakkumisele, kuid ei takista integratsiooni ja seeläbi teenustevõrgustiku parendamist.

Samuti rahvusvahelist kogemust pakkuv ettevõtmine on Põhjamaade Ministrite Nõukogu rahastatud MTÜ EOH, Läti vabariigi Saularini ja Soome Omastehooldajate ja lähedaste Liidu ühisprojekt „**Rohkem Sa Hoolid – Eestis, Lätis, Soomes**“. Oktoobris aset leidnud avaürituse käigus toimus kolmepoolne ümarlaud, mille raames tutvustati vabariigi, tehti ülevaade kolme riigi sotsiaalhoolekandesüsteemist, viidi läbi suhtlus- ja meediakoolitus ja arutleti omastehooldajate elukvaliteedi ja heaolu kaardistamise üle. Eesmärk on jagada kolme riigi kogemusi omastehoolduse vallas ja vahetada häid praktikaid. Tegemist on projektiga, mille tegevused jätkuvad ka 2015. aastal.

Lisaks jätkab MTÜ Eesti Omastehooldus koostööd MTÜga Ökokratt ja viib läbi loodusprojekte, mis on suunatud eelkõige puuetega lastele, noortele ja nende peredele. Käesoleva aasta ideeks on erivajadusega laste, nende vanemate ning õpetajate keskkonnateadlikkuse tõstmine läbi projekti „**Puudega lapsed looduse aastaringis**“, mida rahastab Keskkonnainvesteeringute Keskus.

Omastehoolduse tulevik

Jätakuvalt on Eestis mõiste „omastehooldus“ nii ühiskondlikult kui ka juriidiliselt defineerimata. Omastehooldusest räägitakse viimastel aastatel lähedaste ja perekonnaliikmete hoolduskoormuse markeerimise võtmes. Samuti kasutatakse mõisteid mitteformaalne või informaalne hooldus, mille puhul on tegemist inglise keele laenudega. Eespool mainitud „Eesti omastehoolduse arengukava 2013-2020“ kirjeldab aga väga üheselt, mis on omastehooldus ja sellega kaasnevad teenused. Seda dokumenti aluseks võtteks töötab MTÜ EOH mõiste Eesti seadusandlusesse lülitamise nimel. Senised sammud seisnevad koostöös

Sotsiaalministeeriumiga ja sealt poolt pakutavate võimalustega. Sügis-talvisel perioodil on käivitunud mitmed töörühmad, kus on võimalik kaasata omastehoolajate temaatika ja positiivsete arengute korral integreerida see alaliselt Eesti sotsiaalpoliitika argiteemade hulka. Sotsiaalkaitse süsteem toimib tänasel kujul ning teatud piirangutega just tänu omastehoolajate kohustuslikule, kuid tasustamata tööle. Jätkusuutlikkuse säilimiseks tuleb väärtustada omastehoolajate nii sotsiaalset kui ka majanduslikku panust Eesti sotsiaalsüsteemi toimimisse.

Esmajärjekorras tuleb üle vaadata hooldaja toetused, mida maksavad kohalikud omavalitsused. Kindlasti tuleb kriitiline olla ka puudega ja erivajadusega lapsi peres hooldavatele inimestele makstava toetuse suhtes, mis erineb kordades riiklikule teenusele rakendatavast hinnast, sõltumata teenuse kvaliteedist. Samuti väärivad tähelepanu alarahastatud ja pikkade järjekordadega sotsiaalhoolekandeteenused, mille pakkumine sõltub suuresti kohaliku omavalitsuse võimekusest. Tuleb tunnistada, et on vaja uut sotsiaalset kokkulepet, mille tulemusena toimuks liikumine omastehoolajate tunnustamise ja õiguste suunas. Peab mõistma omastehoolusega kaasnevat ebavõrdsust ühiskonnaelus osalemisel ja selle mõjul rahalise ja sotsiaalse isolatsiooni tekkimist ning võimalikku vaesusse sattumist. Ideaal oleks kindlustada tasustamata omastehoolajatele võrdse partneri staatus hooldussüsteemis ja kaitsta nende majanduslikku, tervislikku ja sotsiaalset heaolu.